

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Själavård med överlevare till sexualbrott

Berättelsens betydelse – en kvalitativ undersökning med fokus
på bibelberättelser och narrativ

Linda Gustin

2017

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Religionsvetenskap
Religionsvetenskap med inriktning identitet och kultur

Handledare: Ann-Kristin Eriksson
Examinator: Olov Dahlin

Abstract

Denna studie avser att förstå och analysera, om och hur, narrativ och bibelberättelser kan verka läkande i det enskilda själavårdssamtalet med överlevare av sexuella övergrepp. Undersökningen utförs genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer med själavårdare inom Svenska Kyrkan. Själavårdens essens och avgränsning mot andra vårdformer berörs och förklaras med hjälp av Okkenhaug och Wikström. För att förstå övergreppets problematik och vad själavården kan tillföra för läkande resurser används primärt Kirsten J. Leslie's *When Violence is no stranger, Sårade hjältar själavård för män som utnyttjats sexuellt som pojkar* av Agneta Sandberg samt *Fra skam til Verdighet* av Anstorp et al samt artiklar av R. Ruard Ganzevoort. Bibelberättelserna kan utifrån vad som framkommit under intervjuundersökningen fungera läkande genom att bland annat ge identifikation med andra som lidit och upprättats, erbjuda struktur och påvisa en villkorslös kärlek. Vidare kan berättelserna ge möjlighet att sätta ord på trauman som annars inte lyfts fram genom att avpersonifiera med hjälp av berättelser. I denna undersökning är evangelietexterna mest representerade. Avgörande för valet är konfidentens behov och själavårdarens kunnande. En slutsats är att själavårdare som arbetar med denna problematik kan behöva särskild kännedom om bibeltexter som kan vara relevanta för målgruppen. Att få verbalisera sin livshistoria och övergreppserfarenheterna i själavårdssamtalet ger möjlighet till att infoga traumat i ett befintligt narrativ. Genom att utmana skadliga beteenden och roller kan själavårdaren bidra till att konfidenten kan erfara meningsfullhet trots det inträffade traumat. Den trygghet som själavården erbjuder, i samverkan med berättelserna, ger överlevaren förutsättningar att bygga upp sin egen identitet och motverkar stagnation i en offerroll.

Nyckelord: bibelberättelser, identitet, narrativ, sexuella övergrepp, själavård

Innehåll

1.	Introduktion	1
1.1	Begrepp	1
2.	Syfte och frågeställning	2
2.1	Frågeställning	2
3.	Material och metod	2
3.1	Material	2
3.2	Empiriskt material	3
3.3	Avgränsning	3
3.4	Metod	3
4.	Genomförande	5
4.1	Bearbetning av intervjumaterial	5
4.2	Förförståelse	5
4.3	Etiska överväganden	6
5.	Tidigare forskning	7
6.	Teori	10
6.1	Religious Coping Reconsidered	10
6.2	Religion och coping	11
6.3	Coping och religion	12
6.4	Identitet, kontext och religion	13
6.5	Narrativ omformulering	13
6.6	Kritik mot Ganzevoorts teori	15
7.	Bakgrund	15
7.1	Självvårdens identitet	15
7.2	Ett trinitariskt och ett narrativt förhållningssätt	16
7.3.	Konsekvenser för överlevare av sexualbrott	18
7.4	Akutfas – från chock till reaktion	18
7.5	Skuld	19
7.6	Skam	19
7.7	Långvariga konsekvenser	20
8.	Resultat	20
8.1	Tillit och förtroende	20
8.1.1	Tystnadsplikt	21
8.2	Socialt stöd	22
8.3	Symbolen för det transcendenta	23
8.4	Att lyssna till livsberättelsen	23
8.5	Skam, skuld och rädsla	24
8.6	Självskadebeteende	26
8.7	Bibelberättelserna	27
8.7.1	De andra berättelserna	28
8.8	Försoning	29
8.9	Gud	30
9.	Resultatanalys och diskussion	31
9.1	Stöd för Ganzevoorts tankebanor	31
9.2	Livsberättelsen	32
9.3	Identitet	33
9.4	Gud	34

9.5	Hur berättelserna från Bibeln används i den självvårdande kontakten.....	35
9.6	Kulturella skillnader mellan USA och Sverige.....	35
9.7	Metodologisk reflektion.....	35
10.	Sammanfattning.....	36
10.1	Framtida forskning	37
10.2	Avslutande reflektioner	38
	Citerade verk.....	39

1. Introduktion

När det känns som att marken rämningar och den man förut definierat sig som raserats, behövs stödjande resurser för att kunna hantera det inträffade. Ofta föreligger ett behov att få tolkat vad som skett och få bekräftat att det finns flera som genomgått samma trauma, och sedan slutligen förmå att integrera händelsen som en del i sin livsberättelse. Som kvinna, överlevare, troende och förut anställd på Södersjukhusets gynekologiska akutmottagning, har jag erfårit det sexuella våldets konsekvenser. Under 2015 anmäldes 18 100 sexualbrott i Sverige (bra.se, 2017). Mörkertalet kan vi endast spekulera om.

Sexuella övergrepp är inte bara ett brott mot den egna integriteten utan också ett brott mot själen. Att således försöka mäta det själsliga övergreppet med juridiska termer är inte tillfyllt. Övergreppet skändar inte bara kroppen och psyket utan människans innersta varande. En person som inte fått möjlighet att värna sina gränser tenderar att känna sig avhumaniserad och uppleva en förlust av egenvärde och livsvilja. Denna uppsats avser att belysa vilka bibliska berättelser som själavårdare upplever mest till nytta för att hjälpa överlevare av sexualbrott att återskapa sina liv. Bibeln är rik på narrativ och livsöden - avskräckande likväl som uppbyggande. Jag vill utröna hur själavårdare nyttjar dessa och vad som avgör valet av berättelse. Uppsatsen vill bidra till förståelsen för vad de bibliska berättelserna kan erbjuda i läkningsprocessen.

1.1 Begrepp

Coping – I texten används Pargaments definition, ”sökandet efter meningsfullhet under stressade situationer”.

Religion – I texten används Teologen John Hicks definition ”ett referenssystem som övergår den naturliga världen och syftar till Gud, gudar, eller det transcendenta och medför en förståelse av världen och en uppfattning om hur man bör leva i den.”

Själ – används enligt Kirsten J. Leslies definition ”det inre väsendet i människan som verkar till självtranscendens och enhet med Gud.”

Överlevare - den person som under sin livstid utsatts för det förödande och livskväsande övergreppet som sexualbrott utgör. Författarens egen definition.

Sexualbrott – i texten används begreppet enligt den definition som står på polisens hemsida ”att utsättas för sexuell handling mot sin vilja. Begreppet är ett samlingsnamn för våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuell tvång, sexuell utnyttjande, sexuell ofredande, köp av sexuell tjänst, koppleri med flera.”

Konfident – den som vänder sig till själavårdaren. Översätts med klient eller patient i andra människovårdande discipliner. Definitionen används av Wikström och Okkenhaug.

Identitet – i texten används Ganzevoorts definition ”den jaguppfattning en individ har skapat om sig själv utifrån dennes alla livsaspekter och erfarenheter.”

Psykospiirituell- ”det sammanhängande varat av en människas erfarenheter, kropp, psyke och själ” enligt Kirsten J. Leslies definition

Själavård- i texten avses Wikströms definition ”att utifrån den kristna kyrkans tro och verklighetsuppfattning genom det enskilda samtalet stödja människans andliga och psykiska utveckling.”

Narrativ -i texten används Ganzevoorts definition ” den diskurs i vilken en reell eller fiktiv händelse utspelar sig”.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att få en förståelse av den betydelse personliga narrativ och bibelberättelser kan ha i det själavårdande samtalet med överlevare av sexuella övergrepp.

2.1 Frågeställning

- På vilket sätt kan de narrativa berättelserna utgöra en läkande resurs i själavårdssamtal med överlevare av sexuella övergrepp?

3. Material och metod

3.1 Material

För att skapa en förståelse för själva själavården som fenomen och dess avgränsning mot andra vårdformer användes Berit Okkenhaugs *Själavård* samt Owe Wikströms *Den outgrundliga människan*. Skälet till att dessa valdes är att de används som kurslitteratur på själavårdsutbildningar 2016 och kan anses både tidsaktuella och relevanta. För att förstå övergreppets problematik och vad själavården kan tillföra för läkande resurser användes Kirsten J. Leslies *When Violence is no stranger*, *Sårade hjältar själavård för män som utnyttjats sexuellt som pojkar* av Agneta Sandberg, *Fra skam til Verdighet* av Anstorp et al samt Dr Dan Allenders *Kränkta som barn skadad för livet?*

Sandberg tillför en vinkling då boken är skriven i Sverige och utgår från det manliga perspektivet. Anstorp et al har använts som kurslitteratur vid själavårdsutbildningar och de besitter gedigen erfarenhet av arbete med överlevare vid Kirkens Resurssenter mot vold og seksuelle overgrep i Norge. Leslies *When violence is no stranger* är en

doktorsavhandling som bland annat behandlar det sexuella våldets skadeverkningar för den drabbade och de utmaningar som religiösa representanter står inför i att bemöta och stötta överlevare. För att underbygga den vetenskapliga grunden som dessa lutar sig mot användes Johan Cullbergs *Dynamisk psykiatri*, vilken erbjuder en psykologisk förståelse av trauma. Det teoretiska ramverket utgörs av R.Ruard Ganzevoorts *Religious Coping Reconsidered* del ett och två. Den tidigare forskningen valdes utifrån relevans, författarnas akademiska kunskap, praktiska erfarenhet och att den är aktuell. Den består av psykologen Emily Lyons *The Spiritual Implications of Interpersonal Abuse; Speaking of the Soul*, Professor Deborah van Deusen Husingers artikel *Bearing the Unbearable: Trauma Gospel and Pastoral Care* och slutligen Dr Christopher G. Frechettes *The Old Testament as Controlled Substance: How insights from trauma studies reveal healing capacities in potentially harmful texts*.

3.2 Empiriskt material

Det empiriska materialet består av kvalitativa intervjuer. För att besvara uppsatsens frågeställningar användes informanternas berättelser, erfarenheter och kunskap. Samtliga är vigda till uppdrag i Svenska Kyrkan. Tre av informanterna är män och en kvinna. Yrkesfördelningen är tre präster och en diakon.

3.3 Avgränsning

Informanterna valdes baserat på inkluderingskriterierna för studien, vilket är att vara vigd till uppdrag inom Svenska Kyrkan samt att besitta erfarenhet av att bedriva själavård med konfidenter som utsatts för sexualbrott. Själavård är ett svårfångat begrepp då den rymmer många sätt att utövas på, såsom i grupp eller inom församlingen. Vidare har olika traditioner och kristna inriktningar olika uppfattningar om vad själavårdens huvudsyfte är och hur den ska bedrivas. Uppsatsen fokuserar på den uttalade (icke-spontana) enskilda själavården som sker mellan den som är vigd till uppdrag inom Svenska kyrkan och konfidenten.

3.4 Metod

Denna uppsats har en kvalitativ ansats och den empiriska undersökningen har utförts genom semistrukturerade intervjuer. Eftersom frågeställningen syftar till att få en förståelse för ett fenomen, lämpar sig kvalitativ metod bäst då den utgår från att forskaren försöker få en förståelse av ett fenomen genom ett inifrånperspektiv (Holme, 1991, s. 92). Samtidigt måste forskaren kunna växla perspektiv mellan att förstå och förklara. Kvalitativ metod är ett försök till att överskrida subjekt/objektförhållandet som är vanligt

förekommande inom naturvetenskapen. Det är den kommunikation som uppstår mellan intervjuare och den intervjuade som är föremål för analys (Lantz, 2013, s. 135). Därför måste det finnas en medvetenhet om de processer som kan komma att påverka både förloppet och tolkningen av det som sägs eller inte sägs (Lantz, 2013, s. 84). Enligt Johan Lofland ska den kvalitativa metoden innehålla fyra särdrag utifrån vilka frågeställningen bör hanteras:

- *Närhet till undersökningsenheterna.* Med detta avses fysisk närhet likväl som en social närhet som utgör grund för tillit. Vid den empiriska undersökningen som utfördes för uppsatsen lades vikt vid det personliga mötet. Jag reste till Skåne för att utföra två intervjuer, en intervjuperson som kom från Visby men befann sig i Stockholm av andra skäl och tog sig tid för samtal, den fjärde träffades på dennes arbetsplats i Stockholm. Den sista intervjun utfördes telefonledes då det uppstod förhinder för att resa till Norrland.
- *Återgivningen ska vara sann.* Det innebär att rapporten ska återge det som faktiskt ägt rum. Det abduktiva arbetssättet växlar mellan teoretisk och empirisk reflektion utan att forskaren väger in sin subjektiva värdering (Alvehus, 2013, s. 109). Under själva intervjuerna ställdes frågor och uppmanades till förtydligande för att undvika misstolkningar och syftningsfel.
- *Deskriptiva beskrivningar.* I den mån som det är av relevans för rapporten bör forskaren inkludera tydliga beskrivningar för att underlätta förståelsen.
- *Direkta citat.* I denna uppsats används direkta citat som visar personernas egna formuleringar och uttryckssätt (Holme, 1991, s. 93).

Viktiga aspekter för att bedöma kvaliteten av vetenskapliga texter är reliabilitet och validitet (Alvehus, 2013, s. 122). Reliabiliteten avser att bedöma undersökningens pålitlighet. Går undersökningen att göra om och fortfarande uppnå samma resultat under samma omständigheter? Validitet syftar till undersökningens giltighet (Holme, 1991, s. 94). För att tillmötesgå det kravet utfördes intervjuerna i samtliga fall utom en på den plats som intervjupersonen valt för ett personligt möte. Följdfrågor ställdes för att få förtydligande för att undvika missförstånd eller feltolkningar.

Vid kvalitativa intervjuer används vanligen inte standardiserade frågeformulär för att undvika styrning från forskarens sida (Holme, 1991, s. 100) Intervjuerna utgår från en semistrukturerad modell från öppna frågor som åtföljs av följdfrågor (Alvehus, 2013, s. 83).

4. Genomförande

Jag sökte på internet och fann på Svenska Kyrkans hemsida att det i många stift fanns kontaktpersoner för arbetet mot sexuella övergrepp. Några av dessa kontaktades och de kunde hänvisa till individer med den kompetens och erfarenhet som jag efterfrågade. Vidare kontaktades sjukhuskyrkor och individer jag lärt känna genom utbildningar, för att skapa ett underlag med själavårdare att utgå ifrån. Dessa kontaktades telefonledes och de själavårdare som var villiga att ta del av undersökningen fick information per mail innehållande syfte, samtycke och sekretess. Det resulterade i fem intervjuer. Urvalskriterierna för studien utgörs av att informanten är vigd till uppdrag inom Svenska Kyrkan och besitter erfarenhet av enskilt samtal med överlevare av sexualbrott, vilket gjorde att en av intervjuerna inte gick att använda. Dock fungerade den ypperligt som bakgrundsfakta till hur Svenska Kyrkan arbetar mot sexuella övergrepp. Tre av intervjuerna utfördes på individernas arbetsplats, en på ett café och en via telefon. Intervjuernas utformning var semistrukturerade med följdfrågor och intervjupersonerna uppmuntrades att berätta fritt om sina erfarenheter. Alla intervjuer utom en spelades in för att sedan transkriberas och analyseras.

4.1 Bearbetning av intervjumaterial

Helhetsanalys innebär att helheten beaktas och att intervjuerna får sin mening när de sätts in i de sammanhang i vilka de gjordes (Holme, 1991, s. 141). Analysen indelas i tre faser. Det första är val av tema eller problemområde. Intervjuerna transkriberades och genomlästes varvid olika områden uppfattades och utifrån dem formulerades frågor, vilket utgör fas två. I dessa intervjuer utmärkte sig vissa teman, ordval och tankebanor. Exempel på frågor som ställts för att snäva av är: vad är det mest grundläggande för att få till stånd ett bra samtal enligt intervjupersonerna och varför resonerar de så? Utifrån dessa frågor konkretiserades problemområdena, vilka sedermera analyseras mer systematiskt- fas tre. Problemområdena gavs rubriker utifrån teman och intervju svaren kategoriserades med olika färger beroende på tema. Den systematiska analysen gav underrubrikerna som följer nedan och underbyggs med citat.

4.2 Förförståelse

Genom arbetslivserfarenhet som undersköterska på Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna kvinnor förfogar jag över grundkunskaper och insikter om hur stödsamtal, coping och psykospirituella reaktioner kan te sig. Vidare har jag läst 15 HP själavård på

universitetet i Umeå vilket utgör delar av min teoretiska förförståelse. Dessutom har jag personliga erfarenheter av vad återhämtningsprocessen kan innebära. Inom den kvalitativa metoden inverkar forskarens förförståelse vid tolkning av det som undersöks. Denna förförståelse bidrar till att kunna formulera relevanta frågeställningar och göra tolkningar av det empiriska materialet.

Hermeneutisk texttolkning som begrepp innebär att försöka komma fram till en valid tolkning av innebörden av en text (Kvale, 2009, s. 358). Hermeneutik handlar om att förstå, tolka och sedan förmedla upplevelsen av ett fenomen. I denna uppsats är det informanternas egna erfarenheter som presenteras och tolkas varför det är av vikt att förstå och tolka delar såväl som helhet.

4.3 Etiska överväganden

I ett så pass känsligt frågeområde som denna uppsats berör, är den etiska reflektionen och hållningen av yttersta vikt. Etiska dilemman kan komma att uppstå under hela forskningsprocessen, men potentiellt etiska frågor bör uppmärksammas initialt (Kvale, 2009, s. 78). Kvale och Brinkmann framhåller fyra etiska riktlinjer som forskare bör arbeta utifrån. Först det *informerade samtycket*. (Kvale, 2009, s. 87 ff). Det betyder att undersökningspersonerna får ta del av det övergripande syftet med undersökningen, hur den är upplagd samt för- och nackdelar. Deltagande baseras på frivillighet och deltagarna har rätten att dra sig ur när som helst under projektets gång. Den andra punkten är *konfidentialitet*. Det innebär att data som skulle kunna identifiera deltagarna inte kommer att avslöjas (Kvale, 2009, s. 88). Principen att göra gott översätts till att minimera negativa *konsekvenser* för den som intervjuas. Fördelarna av studien måste vägas mot eventuell obehag som den kan medföra för inblandade. Slutligen måste forskaren skärskåda sin egen roll och inverkan. Det är trots allt forskaren som är ansvarig för beslut, moraliska överväganden och arbetets kvalitet.

Då berörda har lagstadgad tystnadsplikt genom sin vinning, minimeras risken att de skulle yppa information som skulle kunna identifiera individerna i omtalade fall. Ingen information om intervjupersonerna eller särskilda kännetecken som kan röja identitet framgår. Det enda som avslöjas är att de är vigda till uppdrag inom Svenska Kyrkan, att de är hemmahörande i Stockholm, Skåne respektive Visby län, samt att de besitter erfarenhet av enskilda samtal med överlevare av sexualbrott.

5. Tidigare forskning

Emily Lyon är klinisk psykolog och har arbetat med överlevare i 25 år (Lyon, 2010, s. 233). Lyons arbetet som hänvisas till i artikeln *The Spiritual Implications of Interpersonal Abuse; Speaking of the Soul* utgår från överlevare av sexuella övergrepp i nära relationer. Lyon menar att barn som utsätts för övergrepp och våld av någon som de är i en relation till får men för livet i form av bland annat en missuppfattning om vad kärlek är. Det kan föranleda ett evigt sökande efter kärlek i våldsamma och ohälsosamma relationer (Lyon, 2010, s. 234). I trygga relationer utvecklas själsförnödenheter såsom fantasi, kärlek, empati och reson. Med reson menas förmågan att se rimlighet i eget och andras uppträdande. Det är de egenskaperna som gör att en individ kan relatera till sig själv, andra och Gud. Övergrepp är en form av intrapersonellt våld som förstör dessa egenskaper. Den sexuella kränkningen skadar inte bara kroppen utan även psyket och själen. Identitetsupplevelsen fragmenteras och kvar lämnas en känsla av ett ”icke-varande” och tomhet. Försvarsmekanismer som dissociation och identitetsförlust påverkar den vuxna överlevaren och dennes kapacitet att hantera och förstå känslor och upplevelser (Lyon, 2010, s. 235). Hjärnans funktion påverkas av konstanta påslag av hormoner som utsöndras vid rädsla och stress. Vid posttraumatisk stress signalerar hjärnan felaktigt fysisk fara vid minnen av övergreppet. Forskning visar dock att när en del av hjärnan skadats av långvarig påfrestning eller skada, kan andra delar av hjärnan överta den nedsatta delens funktion. Alltså är läkning möjlig. En förutsättning för läkning är en förstärkt miljö baserad på stimuli i rätt dos och frivilligt deltagande (Lyon, 2010, s. 238). Exempel på en sådan förstärkt miljö är psykoterapi, vilket har visat sig framgångsrikt. Lyon beskriver övergrepp på barn som radikal ondska. Existentiella frågor och koncepten gott och ont adresseras sällan i psykoterapi, varför Lyon menar att det är teologins uppdrag. Lyon presenterar tre teologiska bidrag till läkning. Det första är inspirerat av den koreanska Han-teologin, vilket syftar till ”det kritiskt skadade hjärtat” (Lyon, 2010, s. 241ss). Det innebär att ge utrymme för hjärtats klagorop. Lyon exemplifierar att även Jesus på korset uttryckte sin klagan. Det andra är skönhetsens estetik (Lyon, 2010, s. 244). Vackra hymner, konst och estetik kan förmedla en numinös känsla av att vara delaktig i Skapelsen och Guds kärlek. Lyon hänvisar till sin erfarenhet av att genom estetiken ordlöst stötta traumatiserade kvinnor. Den tredje punkten är Jesus sår (Lyon, 2010, s. 245). Lyon pekar till Bibelverserna i Joh 20:20, Joh 20:25 och Joh 20:27 där Jesus identifierar sig för lärjungarna vid uppståndelsen genom att visa sina sår. Jesus uppsteg till himmeln med sina sår och skador. Det var en del av honom även som Kristus.

Helighet och att ha blivit skadad och skändad står inte i motsatsförhållande. Kyrkans uppdrag är att föra den kunskapen vidare menar Lyon.

Professor Deborah van Husinger är präst vid Presbyterianska kyrkan i USA och har sedan 1994 undervisat vid Princeton Theological Seminary. Husinger har även varit verksam som själavårdare (pastoral counselling) (Husinger, 2011, s. 25). I sin text *Bearing the Unbearable: Trauma, Gospel and Pastoral Care*, vill hon ge sitt bidrag till att besvara frågorna om hur trauma påverkar individen, hur den negativa traumaspiralen bryts och hur evangeliet tillsammans med kyrkans själavård kan bidra till att läka traumatisering (Husinger, 2011, s. 10). 1980 införde det Amerikanska Psykiatriska Förbundet en ny diagnos i sin diagnos och statistikmanual- PTSD. Posttraumatiskstress (PTSD) är den kvarvarande reaktionen på trauma och innefattar känslor av bland annat intensiv rädsla, kontrollförlust, ett återupplevande av traumat och dödsångest. Om drabbade av PTSD inte får adekvat hjälp kan destruktiva mönster och handlingar bli följden (Husinger, 2011, s. 15). Många lider i tysthet menar Husinger, men de som väljer att verbalisera sina känslor ofta berättar narrativ, där handlingen är en kamp mellan den gode och den onde. Överlevare tenderar att berätta sin historia repetitivt. Freud beskriver det som upprepningstvång (Husinger, 2011, s. 16)

Pastoralteologen David Ausburger menar att traumaöverlevare måste utmanas med frågeställningar om vad de vill uppnå med berättelserna - vill de få stöd eller få sin roll som offer bekräftad? (Husinger, 2011, s. 15) Eventuella hämndbegär behöver adresseras för att kunna transformeras. Hanteras inte negativa känslor ligger de kvar. Negativa spiraler kan komma att uppstå i form av skadade relationer eller att offret blir föröväre. Husinger menar att det finns en väg till läkning som varken innebär att förtränga det som hänt eller som kräver hämnd. Tre saker bör tas i beaktande när det gäller att hantera trauma menar Husinger: ”det som skrämmer oss måste vi faktiskt utforska och uppmärksamma, vi behöver göra det i sällskap av någon annan, vi tar oss an det utan att veta utkomsten” (Husinger, 2011, s. 17). Att tala om trauma kan vara ett tveeggat svärd som för stunden gör det sämre, därför krävs en tränad samtalspartner som kan sakta ner processen vid behov. Ett sätt att hjälpa läkning är att ge överlevaren en möjlighet att skrika ut sin ilska och sorg genom klagorop (Husinger, 2011, s. 22). Genom en tillåtande miljö med rituella ramar som tål starka känslouttryck kan hopp och tillit återskapas. Det tolkningsverktyg som evangeliet tillhandahåller kan inte erbjudas av någon form av terapi, menar Husinger (Husinger, 2011, s. 20). Genom att erkänna Jesus död, uppståndelse och uppstigande till himmeln bekänner vi också att Gud kan få ett slut på

all ondska. Eftersom Jesus dog för våra synder menar Husinger att vi som människor även har en solidaritet med alla som syndat och som förlöst från sina synder. Evangeliet erbjuder även ord att hålla fast vid, som Romarbrevet 8:24. Hon menar att Gud inte tar bort smärtan som orsakats, men transformerar den.

Christopher G. Frechette menar att bibelns besvärande texter som skildrar våld och övergrepp kan, om de ges en hermeneutisk tolkning, användas i traumaöverlevares läkningsprocess (Frechette, 2015). Dessa kan ses som receptbelagda texter som bör administreras på ett varsamt sätt enligt Frechette. Dessa traumatiska skildringar möter vi framförallt i gamla testamentet. I *The Old Testament as Controlled Substance: How Insights from Trauma Studies Reveal Healing Capacities in Potentially Harmful texts* vill Frechett erbjuda nya tolkningsperspektiv. Frechett undervisar och forskar i framförallt det gamla testamentet och dess tolkning och verkar för närvarande vid St. Marys Universitet i San Antonio i USA. Han menar att Bibelns styrka bland annat ligger i förmågan att forma människors liv, tro och handlingar (Frechette, 2015, s. 21). Individer tenderar att vända sig till auktoriteter i hopp om att få hjälp att tolka bibeln. Dessa förmedlare ska sedan urskilja de främjande från de skadliga bidragen i de olika bibeltexterna. Trauma är inte enkom en synonym för lidande, utan en förkrossande händelse som kan medföra livslånga konsekvenser (Frechette, 2015, s. 22). Frechett förklarar att det kollektiva traumat kan skada det sociala livets mellanmännsliga och tenderar att förstöra samhörigheten. Allmängiltigt för överlevare av diverse kriser är behovet av att skapa ett traumanarrativ för att förstå och tolka både händelsen och de inblandades roller (Frechette, 2015, s. 27). Formas en negativ tolkning som sedermera internaliseras kan det komma att påverka även kommande generationer (Frechette, 2015, s. 25). Traumaforskning påvisar att de besvärande gammaltestamentliga texterna rymmer egenskaper som kan fungera läkande för individer och församlingar som strävar till att övervinna traumakonsekvenser. Frechette exemplifierar genom den gammaltestamentliga texten Jeremia hur tolkning av en potentiellt skadlig skrift kan verka läkande. Istället för att se Gud som den som dömer, bryter band och straffar kan Gud fungera som mottagaren av ilska och vara människornas förespråkare. Gud blir ett legitimt mål som kan hantera alla känslouttryck och ändå stå kvar. Texten fungerar symboliskt genom att beskriva ett fruktansvärt brott, någon som kan ta emot ilskan över att ha blivit skändad och upprättelsen av människovärdet (Frechette, 2015, s. 33). Samhörigheten med stamfäder och föregångare genom Bibeln kan vara en central faktor för läkning. Målet är att få överlevare att inte internalisera känslor av övergivenhet och självanklagelser.

6. Teori

Som teoretiskt ramverk har jag valt att använda mig av dr R Ruard Ganzevoorts *Religious Coping Reconsidered Part One and Two*. Skälet till detta är att hans teorier är en vidareutveckling och komplement till Pargaments copingteori. Ganzevoort tillför högst relevanta aspekter och utöver det har han bedrivit forskning kring trauma, identitet och religion. Ganzevoort framhäver vikten av att ta hänsyn till den växelverkan som sker mellan coping, religion och identitet och erkänner kontexten som en viktig faktor i processen. Vidare utgår Ganzevoort från behovet av ett personligt narrativ. För att kunna bli hanterbar behöver en traumatisk händelse kunna infogas i individens livsberättelse.

6.1 Religious Coping Reconsidered

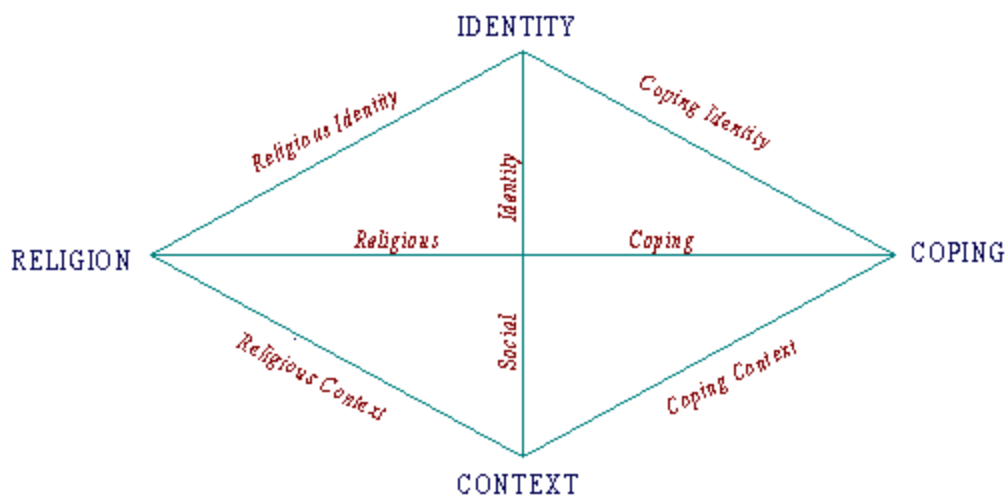
Ganzevoort vill med sina två artiklar belysa behovet av ett multidimensionellt förhållningssätt vid tolkning av religiös coping (Ganzevoort, 1998a, s. 1). Med begreppet *coping* avses de processer genom vilka en individ förklarar, tolkar eller försöker hantera signifikanta incidenter eller skeende i livet (Ganzevoort, 1998a, s. 2). Således utgör coping ett meningssökande under krissituationer. En kris är en påfrestning till den grad att individen som drabbas saknar resurser eller tolkningsramar att hantera situationen, vilket rubbar eller helt förstör känslan av meningsfullhet. Begreppet religion stipuleras inte i texten men Ganzevoort använder begreppet som en syftning till upplevelser, kognitioner, erfarenheter eller handlingar som står i relation till det som anses heligt. Coping indelas i fem dimensioner: *händelse, bedömning av händelsen, bedömning av resurser, copingaktiviteter och copingresultat* (Ganzevoort, 1998a, s. 6).

Ganzevoort utgår från Pargament men påtalar de brister han ser i dennes teori. Bristerna utgörs framförallt av ett för begränsat forskningsfokus, vilket i huvudsak framhåller religionens inverkan på copingprocessen men knappt behandlar det omvända. Inte heller adresseras hur kriser och coping kan påverka på religiositet (Ganzevoort, 1998a, s. 2). Vidare skiljer sig forskarna åt metodologiskt. Pargament använder företrädesvis kvantativt material medan Ganzevoort framhåller vikten av den kvalitativa forskningen.

Ganzevoort håller med Pargament i hållningen att religion kan påverka samtliga delar av copingprocessen och att religion kan fungera som en skyddsfaktor. Med religion som skyddsfaktor menas att religionen förhindrar negativa händelser via exempelvis en viss livsstil och att religion tillför ett meningssystem. De är även samstämmiga i uppfattningen att själva copingen kan resultera i religiositet (Ganzevoort, 1998a, s.

2). Vidare ser Pargament både religion och individualitet som hyfsat stabila faktorer, vilket Ganzevoort motsäger. Ytterligare aspekter som saknas i Pargaments teori är kontexten och identitetsbegreppet. Religion, individualitet och kontext ska ses som dynamiska processer enligt Ganzevoort.

Alltså fyra processer som pågår i växelverkan - coping, religion, identitet och kontext. Det är i relationers uppkomst, utformning och avslutande som coping, religion och identitet spelar sina roller (Ganzevoort, 1998a, s. 8). Dessa aspekter fungerar alltså medlande mellan olika narrativ.

Bilden är hämtad från Ganzevoort *Religious coping reconsidered*.

6.2 Religion och coping

Den religiösa erfarenheten är knuten till upplevelser av stöd och tröst (Ganzevoort, 1998a, s. 10). Pargament har i tidigare forskning hävdade att positiva copingresultat är positivt korrelerat med upplevt andligt stöd. Huruvida en krisdrabbad individ besitter en intrinsikal religiositet (det religiösa livet är ett mål i sig), extrinsikal religiositet (religionen är ett medel för att uppnå andra mål) eller sökande religiositet är också avgörande för hur mål och medel uppfattas och tillämpas i copingprocessen. Skadliga copingaktiviteter kan aktiveras om individen upplever sina behov otillfredsställda av Gud eller av sin församling. När känslan och övertygelsen inte harmoniserar uppstår en inre konflikt. Vid uppskattning och bedömning av en händelse och till buds stående medel utgör tolkningen grund. Finns en religiös erfarenhet eller upplevelser, eller om händelsen kan infogas i en religiös ram, så kan det aktivera religiösa copingstrategier (Ganzevoort, 1998a, s. 11). Alltså påverkar religiositet tolkningen och resursbedömningen utifrån bland annat personens religiösa disposition. Tolkningar kan inte tas ur kontext utan måste ses utifrån

som en del av en livshistoria. Vissa omständigheter måste ha uppfyllts för att en religiös tolkning ska vara möjlig, exempelvis att det finns ett inlärt religiöst meningssystem. Ganzevoort har identifierat ytterligare en aspekt genom vilken religion påverkar coping och som enligt honom är ett eftersatt forskningsområde, nämligen det religiösa beteendet (Ganzevoort, 1998a, s. 12). Mycket av det religiösa beteendet utförs i rituell form vilket i sig ger en form av struktur. De flesta traditionerna tillhandahåller övergångsritualer som markerar övergången från en fas till en annan (Ganzevoort, *Religious Coping Reconsidered*, 1998a, s. 13). Övergångsriterna kan kanalisera känslor och inordna dem i ett ramverk. Då många riter utförs i gemenskap med andra fyller de även en social funktion.

6.3 Coping och religion

Ganzevoort erbjuder ett perspektiv för att förstå vilken inverkan coping kan ha på religion. Som utgångspunkt menar han att människor sällan ser förbi sina mest grundläggande behov, men att kriser tvingar fram en vidgad horisont. Detta i sig öppnar upp för nya impulser och perspektiv (Ganzevoort, 1998a, s. 14). Ganzevoort menar att likväl som religion kan påverka copingens alla dimensioner, influerar copingen religionen. Under tider av stress och kris aktualiseras existentiella frågor och öppnar möjligheten till ett religiöst ställningstagande. Det går att utläsa korrelation mellan kriser och konvertering. Ett skäl till detta kan vara att båda händelserna är sprungna ur ett otillfredsställande sätt att hantera de rådande omständigheterna.

Det första stadiet av copingprocessen är en utlösande händelse (Ganzevoort, 1998a, s. 15). Huruvida den utlöser en troskris är möjligen beroende på när i livet den infaller. Vilken inverkan händelsen får går att avspegla i alla de religiösa delarna av copingprocessen. Vidare tenderar vissa typer av kriser att frambringa fler religiösa frågor. Hur sedan händelsen bedöms utgörs av dess karaktärsdrag och utifrån individens orienteringssystem. Gör individen bedömningen att denne i händelsen fått någon form av fördel, kan det föranleda en känsla av att vara lyckligt lottad och omhändertagen (Ganzevoort, 1998a, s. 16). Det kan få förödande konsekvenser när bedömningen av händelsen är oförenlig med individens religiösa övertygelse menar Ganzevoort.

Vid bedömning av till buds stående tillgångar och resurser görs åtskillnad på de egna inre resurserna och det yttre sociala stödet (Ganzevoort, 1998a, s. 16). En positiv resursutvärdering av inre tillgångar kan ses som ett tecken på Guds välvilja och generositet. En troskris kan uppstå om de inre resurserna bedöms som för knapphändiga för att kunna hantera situationen. Då kan det yttre stödet vara outhärligt. Stöd från

församlingen korrelerar med positiva copingresultat. En sak att betänka när det kommer till det yttre stödet är att under kriser rubbas också ofta den drabbades närmiljö och närmsta krets, det som utgör kontexten. I religiösa sammanhang lever det i viss mån kvar gamla fördomar som påverkar förmågan till gott socialt stöd. De aktiviteter som blir följden av bedömningen syftar till att antingen ändra situationen eller den egna uppfattningen. Religiösa copingaktiviteter kan vara exempelvis bön, delta i gudstjänst eller på annat sätt engagera sig i församlingen (Ganzevoort, 1998a, s. 16). Ger inte dessa aktiviteter önskat resultat vid handen, kan tron omvärderas till något som inte är applicerbart i verkliga livet. Om upplevelsen är den motsatta, tenderar tron att djupna. Således har copingaktiviteterna en direkt inverkan på tro. Slutligen summeras konsekvenserna till ett copingresultat. När individen kan se att resultatet går att sätta en religiös ram och upplever att tron utgjort en central del i hur denne tagit sig an prövningar, har ett positivt copingresultat uppnåtts. Vid motsatt resultat kan det föreligga hinder för trosutveckling.

6.4 Identitet, kontext och religion

Religion och coping delar mark i individens sökande efter *jaget* (Ganzevoort, 1998a, s. 18). Vem är jag nu när detta drabbat mig? Vem är jag i förhållande till min omgivning och till Gud? Identitet är något som byggs och formuleras genom relationer och genom utveckling. Ganzevoort menar att identitet, kontext och religion inte är begrepp som är huggna i sten utan snarare dynamiska processer som är förbundna med varandra. Dessa skapar även olika narrativ. Alltså görs bedömningar och värderingar utifrån sociala processer. Därav att det sociala stödet är av vikt vid kriser. Kontexten utgör en grund för olika tolkningsalternativ, varav det religiösa är ett.

6.5 Narrativ omformulering

Narrativ avser den diskurs i vilket en reell eller fiktiv händelse utspelar sig (Ganzevoort, 1998b, s. 2). Narrativ kan ses som en berättelseliknande struktur. Händelsen är således inplacerad i en ordning ur vilket det går att utröna ett meningsfullt sammanhang. Med emfas på meningsfullheten kan vi alltså utesluta många situationer och förlopp. Den viktigaste personen i berättelsen är *författaren*. Författaren är berättelsens röst. Eftersom både religion och kriser kan vara tabu att tala om, utgör befintliga narrativ en uttrycksform för att göra sin egen röst eller historia hörd. Författaren är *huvudrollsinnehavaren* och berättelsen innehåller andra *aktörer*. *Berättelsen* i sig är den scen som används av författaren. I livsberättelser ändrar författaren ofta historien så att den blir mer acceptabel

både inför sig själv och omvärlden. Den tredje komponenten är *publiken*, som indelas i *primärpublik* vilket är den närvarande åhöraren och *sekundärpublik* vilket utgörs av Gud, fiktiva personer samt signifikanta andra (Ganzevoort, 1998b, s. 3). Varför det är viktigt att belysa åhörarna, är för att det är dessa som bedömer och dömer det som sägs. Det påverkar hur berättelsen förtäljs. Syftet med den narrativa berättelsen är att genom att bygga, forma eller avsluta relationer maximera signifikans och mening. Signifikans uppstår genom struktur, vilket är inre mening och en starkt personlig identitet. Genom att via berättelsen skapa en struktur, kan författaren inordna livshändelser så att de skapar en meningsfullhet. En annan faktor som den narrativa berättelsen erbjuder är acceptans vilket i sin tur stärker den sociala identiteten.

Narrativa kriterium för religiös identitet, kontext och coping:

- Att författaren är troende (Ganzevoort, 1998b, s. 4). Det kan ta sig uttryck genom att författaren i sin berättelse intar en religiös ståndpunkt, är medveten om sin roll i en större helhet eller relaterar sin historia till det transcendenta. Författaren äger upp till sin ansvarighet i ett partnerskap med Gud. Med det menas att individen ser sitt agerande och kan göra beslut utifrån etiska och religiösa grundvalar. Det kan också ge sig tillkänna genom ett sökande efter *jaget*.
- Religiösa berättelser innehåller inslag av grundläggande tillit och öppenhet inför en transcendent aktör (Ganzevoort, 1998b, s. 6). Av vikt är den rollinnehåll som författaren tillskriver sig själv och vilka roller som tillgängliga för Gud att verka genom. Språket i en religiös berättelse är rikt på metaforer.
- Att berättelsen riktar sig till eller relaterar till en transcendent åhörare (Ganzevoort, 1998b, s. 7). Acceptansen som söks är då Guds nåd. Det medför en villighet till att vara lyhörd och mottaglig inför Gud. Karakteriseras som ett sökande efter den eller det Heliga.
- Ett hoppfullt sökande efter ett meningssystem att inordna livshändelser i (Ganzevoort, 1998b, s. 8). En längtan efter intimitet med Gud.

Trauma tenderar enligt Ganzevoort att försvaga individers funktion till att utöva författarskap, varför han menar att religiös coping bör verka för att stärka och återskapa narrativ kompetens (Ganzevoort, 1998b, s. 5). Vidare belyser Ganzevoort att forskning lyft fram att överlevare av sexualbrott beskrev sitt förflutna med en större ordrikedom än vad de talade om sin framtid. Det skulle enligt Ganzevoort leda till hypotesen om att religionens mest centrala copingfunktion är att förmedla hopp (Ganzevoort, 1998b, s. 8).

Ett trauma inträffar inte i ett narrativt vacuum (Ganzevoort, 1998b, s. 10). Det finns referenspunkter längs livshistorien både före och efter. Dessa referenspunkter har utvecklats genom erfarenheter och tolkningar. När ett trauma inträffar försöker den drabbade infoga detta i dennes redan befintliga narrativ. Avsikten är att förstå händelsen i ett sammanhang som kan ge mening och hanterbarhet. Alla copingaktiviteter syftar till detta. Situationen behöver omvärderas så att den personliga livshistorien kan bevaras eller förändras. Målet är en känsla av mening och sammanhang.

6.6 Kritik mot Ganzevoorts teori

Ganzevoorts multidimensionella copingteori inbegriper religion, identitet, coping och kontext och ser dem som parallella processer. Teorin har inte varit föremål för direkt kritik vilket kan vara ett resultat av att den inte är lika använd som exempelvis Pargaments teori (Lundmark, 2017).

Ganzevoort fokuserar på sociala roller, funktioner och aktiviteter samt narrativ, men utelämnar individens psykologiska disposition och anknytningsmönster. Dessa faktorer kan komma att inverka på samtliga fyra områden som copingteorin omfattar.

7. Bakgrund

7.1 Själavårdens identitet

I möte med andra människor blir vi levande och bekräftade. Genom att visa vårt ansikte och vilka vi egentligen är bygger vi relationer. Det är det själavård handlar om – att bygga livgivande relationer till varandra och till Gud. (Okkenhaug, 2004, s. 13). Själavårdens särart är att den infogar människan i ett större sammanhang, skapelsen.

Själavårdens fokus och hur den har utövats har skiftat både genom historien och utifrån vilket teologiskt försanthållande som varit rådande. I USA har det gjorts åtskillnad på begreppen *Pastoral Care*, vilket är den vanliga diakonin, och *Pastoral Counseling* vilket är en funktion som kräver vidareutbildning med inriktning mot bland annat relationell terapi (Okkenhaug, 2004, s. 33). Vidare görs en avgränsning vid andlig omvårdnad. Att personal inom biomedicinsk vård skapar utrymme för patienterna att ventilera existentiella frågor såsom meningssökande och sammanhang är en del av den holistiska hållningen inom vården men faller inte inom ramen för själavård. Inom andlig omvårdnad ses andligheten som ett verktyg för att uppnå ett annat större mål, vilket är hälsa. Inom själavården är hälsa en möjlig positiv följd. Således skiljer sig fokus även om områdena i viss mån tangerar och korsar varandra.

Enligt Cullberg definieras psykoterapi som:

En behandlingsmetod för sådana personer som besväras av psykiska problem och därtill relaterade psykiska störningar. Behandlingen skall vara fast anknuten till en psykologisk teori. Den skall utföras av därtill utbildad person eller av någon som befinner sig i handled utbildning. I psykoterapi skall sådana drag av personligheten stödjas, som är av vikt för självständigt handlande. Dessutom stöds individen i sina försök att undanröja hinder för en positiv utveckling och mognad (Cullberg, Dynamisk Psykiatri, 2003a, s. 420).

Psykoterapi är alltså en reglerad metod för behandling av olika typer av psykiska störningar. Den som är legitimerad lyder under dokumentations- och rapporteringsplikt. Hållningen gentemot klienten är opersonlig för att inte medvetet eller omedvetet överföra attityder eller känslor. Terapeuten ska förhålla sig neutral för att bereda möjlighet för klienten att spegla sig och sina tankar i terapeuten. Vissa terapeutiska inriktningar jobbar dock aktivt med bilder och symboler. Terapeutens uppgift är att låta klienten finna *sin* väg. Självvårdaren, i motsats till terapeuten, befinner sig i en tydligt uttalad normativ kontext. Vederbörande representerar kyrkans värderingar och har ofta en rik symbolik i form av både kläder, fysiska symboler, riter och symbolhandlingar. Det är således inte en neutral ansats. Den trinitariska självvården eftersträvar en dialog mellan psykoterapi och kyrka (Okkenhaug, 2004, s. 179). Besitter en person kompetens inom båda områdena, är det den institutionella ramen som avgör vilken yrkesroll som har tolkningsföreträde. I Sverige är det ännu inte ett uttalat problem.

7.2 Ett trinitariskt och ett narrativt förhållningssätt
Viktigast för den här uppsatsen är att nämna två specifika influenser. Det trinitariska och det narrativa. Ett trinitariskt förhållningssätt utgår ifrån att människan är den treeniga Gudens skapelse. Den apostoliska trosbekännelsen lyder som följer:

Vi tror på Gud Fader Allsmäktig
himmelens och jorden skapare,

Vi tror ock på Jesus Kristus
hans enfödde Son, vår Herre
vilken är avlad av den helige Ande,
född av jungfru Maria,
pinad under Pontius Pilatus,
korsfäst, död och begravnen,

nederstigen till dödsriket,
på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda,
uppstigen till himmelen,
sittande på Gud Fader Allsmäktigs högra sida,
därifrån igenkommande till att döma
levande och döda,

Vi tror ock på den helige Ande
en helig allmännelig kyrka
de heligas samfund, syndernas förlåtelse
de dödas uppståndelse och ett evigt liv
(svenskakyrkan.se, 2016)

Det som utläses ur första artikeln och varför det är av vikt i den trinitariska tolkningen, är att den belyser att allt i våra liv rör Gud (Okkenhaug, 2004, s. 47). Det finns således inga frågor som inte kan lyftas i ett själavårdssamtal. Den andra artikeln lyfter att själavården verkar för att få människor att komma till Jesus med sina liv, med allt vad det innebär. Det finns alltså utrymme för ilska, misstro och ångest också. Berättigad ilska är en uttrycksform som vi givits av Gud för att ge uttryck för den skada som åsamkats oss (Leslie, 2002, s. 28). I den tredje artikeln utläses att Gud verkar i våra liv idag genom den helige Ande. Gud är genom Anden en ständigt närvarande och livgivande kraft. Det själavårdande samtalet ses som en dialog, ett möte mellan konfidenten, själavårdaren och Gud. Trinitarisk själavård är induktiv och utgår från konfidentens erfarenheter där själavårdaren fungerar som en medvandrare som hjälper konfidenten att tolka sin verklighet med hjälp av Gud (Okkenhaug, 2004, s. 46). Okkenhaug påtalar behovet av en själavård som tar konfidenten, budskapet och sammanhanget på allvar.

En annan viktig influens inom själavården är det narrativa (Okkenhaug, 2004, s. 35). Här betonas *berättelsen* vilket är konfidentens egen livserfarenhet och historia. Bibeln har många personer och berättelser som erbjuder identifieringsmöjligheter. Vilken biblisk karaktär eller roll som konfidenten identifierar sig med kan belysa både dennes förväntningar på Gud och hur konfidenten ser på sig själv (Gannzevoort, 2000, s. 4ss). Jagets olika roller fungerar medlande mellan livserfarenheter, den sociala kontexten och religion. En persons narrativ beskriver upplevelser, val och identitet vilket kan vara till hjälp när själavårdaren ska tolka och inordna upplevelser. En narrativ beskrivning ger sedan möjlighet att lyfta upp och omvärdera erfarenheter. De religiösa språken, symbolerna och riterna gör överlevaren uppmärksam på de inre upplevelsekvaliteterna

och fungerar som hjälpmedel för att bearbeta existentiella problem (Wikström, Den outgrundliga människan, 1990, s. 30).

7.3. Konsekvenser för överlevare av sexualbrott

De reaktioner som uppstår efter ett övergrepp är summan av de symptom som är direkt orsakade av traumat och de sammantagna livserfarenheter överlevaren har med sig (Leslie K. J., 2002, s. 72). Med sammantagna livserfarenheter avses fysisk och psykisk hälsa, social och ekonomisk status och eventuella tidigare kriser. Icke-uttalade krisreaktioner kan uppstå om överlevaren inte, genom att få sätta ord på det inträffade, identifierat sina känslor. Själva den utlösande händelsen ska förstås som en situationsavgränsad kris som stör det pågående livet. Därför bör samtal och krisintervention baseras på medling mellan den externa våldtäktskrisen och den interna kris som uppstår inuti i individen och hänsyftar till livscykel och den egna historien (Leslie K. J., 2002, s. 81).

7.4 Akutfas – från chock till reaktion

Den akuta fasen utgörs av en period som kan komma att omfatta upp till sex veckor. (Cullberg, Kris och utveckling, 2003b, s. 147) Enligt den svenska psykiatrikern och psykoanalytikern Johan Cullberg definieras den traumatiska krisen som:

individens psykiska situation vid en yttre händelse av sådan art och grad att han upplever sin fysiska existens, sociala identitet och trygghet eller andra livsmål allvarligt hotade
(Cullberg, Dynamisk Psykiatri, 2003a, s. 41)

Händelser som utlöser dylik kris är förlust eller hot om förlust, kränkning eller hot om sådan eller att tvingas genomleva en katastrof (Cullberg, Dynamisk Psykiatri, 2003a, s. 42). Ett sexualbrott lever upp till samtliga kriterier. Sexualbrott fråntar personen möjligheten att välja, vilket renderar i en känsla av maktlöshet (Allender, 1993, s. 100). Invasionen begränsar sig inte bara till kroppen utan övergreppet skadar även psykospirituellt, vilket kan föranleda en förlust av tro och förmåga till meningsskapande (Allender, 1993, s. 87). Kognitivt påverkas förmågan att ta till sig information och agera rationellt. Avvikande beteende kan också iakttas såsom panikångest, extremt starka känslouttryckningar eller det totalt motsatta, apati och affektiva stupor (Cullberg, Kris och utveckling, 2003b, s. 146). Känslor av självförkastelse och svek kan utlösa självdestruktiva handlingar och i värsta fall självmordsförsök (Cullberg, Kris och

utveckling, 2003b, s. 152). Den krisintervention som sker i akutfasen avser att underlätta för personen att orka leva vidare. Självvårdarens viktigaste roll är att fungera som ett ställföreträdande hopp (Cullberg, Dynamisk Psykiatri, 2003a, s. 48). Vid trauma mobiliseras det psykiska och själsliga försvaret som har till uppgift att försöka begripliggöra det inträffade och integrera det i individens verklighet. För att minska upplevelsen av hot och fara aktiveras psykiska försvarsmekanismer (Cullberg, Kris och utveckling, 2003b, s. 148). Exempel på dessa är när individen regredierar till ett tidigare stadium, projicerar sina känslor till andra personer eller objekt eller isolerar sig. Trauma kan även utlösa psykosomatiska reaktioner såsom magproblem och underlivssmärta (Leslie K. J., 2002, s. 76).

7.5 Skuld

Känslan av att ha förlorat kontroll utgör ett så stort hot mot jaget att skuldbeläggande av sig själv kan fungera som ett skydd. Finns det ett visst mått av ansvarighet så finns det även ett visst mått av kontroll (Leslie K. J., 2002, s. 26) Behovet av att kognitivt förstå det som hänt när någon som bedömts trovärdig förgriper sig är så stort, att det kan föranleda att överlevaren väljer att skuldbelägga sig själv (Leslie K. J., 2002, s. 25). Befinner sig överlevaren i någon form av beroendeposition eller underläge till förövaren ökar risken för självpåtagen skuld. Barn som har lärt sig att vuxna gör rätt och utsätts kan således bli självanklagande (Anstorp, 2003, s. 125). Att uppleva våld och övergrepp från någon som har till uppgift att ge omvårdnad eller som uppfattats som pålitlig är förödande. Skuldbeläggningen fungerar då som en barriär mot förlusten av den sorg som uppstår av sveket och den förlorade idealiseringen av förövaren. En förutsättning för konstruktiv bearbetning är att placera skulden rätt. Skuld behöver vanligen förlåtas, men felaktig skuld behöver frikännas från ansvar.

7.6 Skam

En totalt avgörande del i att påbörja en läkningsprocess är att bryta tystnaden, skam frodas i tystnad (Sandberg, 2006, s. 102) Skam är en stark känsla som är direkt kopplad till identiteten (Anstorp, 2003, s. 101). Dr Allender definierar tillit som ” att ge andra rätt att bedöma om jag är värdefull och önskvärd ” (Allender, 1993, s. 57) Skammen kan beskrivas som en speciell form av ångest som är kopplad till att vara ofrivilligt exponerad eller ovärdigförklarad (Anstorp, 2003, s. 102). Den som skäms är enormt sårbar, vilket i samtalet kan yttra sig som att inte kunna finna ord eller vilja dölja sig. Motvikten till skam är återupprättande av egenvärde.

7.7 Långvariga konsekvenser

Att återgå till ett välfungerande liv i alla avseenden efter att ha blivit utsatt för sexualbrott är inte enkelt. Enligt studier upplever så många som 26% att de efter sex år fortfarande inte har återhämtat sig (Leslie K. J., 2002, s. 83). Kopplat till skam och skuld är svek, meningslöshet och existentiella tvivel. Det kan leda till en destruktiv cirkel av beteenden för att undkomma smärtan. Överlevaren kan vilja glömma, hämnas eller få makt över situationen (Allender, 1993, s. 41). Konsekvenserna kan bli relationsproblem, sexuell utlevnad, ätstörningar eller andra uttryck för själslig obalans. En våldtäkt är inte enkelt en kroppslig invasion och kränkning. Det är också en skändning av människans innersta varande, självet gränser och således ett andligt våld (Leslie, 2002, s. 31). En följdverkan av sexualbrott är *överlevarsyndromet*, numera sammanfattat som *posttraumatiskt stressyndrom* (Cullberg, Dynamisk Psykiatri, 2003a, s. 63).

8. Resultat

Här kommer intervjuresultaten att presenteras i form av olika teman som växt fram i analysarbetet. Temana illustreras med citat. För överskådlighet presenteras citaten med fingerade initialer. Det är av vikt att poängtera att det som återges är respektive självvårdarens egen uppfattning eller tolkning av sina erfarenheter.

8.1 Tillit och förtroende

För att ens våga träda fram och sätta ord på övergreppserfarenheter krävs en enorm tillit. I synnerhet då övergrepp i sig tenderar att förstöra tilliten till allt och alla. Om konfidenten berättade om övergreppet i ett tidigt skede av den självvårdande kontakten, är det sannolikt inte första gången som konfidenten sätter ord på händelsen, berättar en av intervjupersonerna. Vad som förstås utifrån den här studien tar det tid för konfidenten att öppna upp. Det är inte alltid som övergreppet är det som föranleder själva samtalskontakten, utan något som konfidenten väljer att dela när denne känner sig trygg. En av självvårdarna berättade om en ung flicka vars föräldrar hade bett självvårdaren om hjälp då deras dotter mådde väldigt dåligt. Hon led bland annat av ångest men var inte mottaglig för den vård andra instanser erbjudit. Först efter flera månader berättade flickan om hur hon vid upprepade tillfällen utsatts för grova övergrepp. Förtroendet var ett resultat av den tillit som vuxit fram.

En faktor som gör att människor kan hysa större tillit till kyrkans representanter är att besöken är kostnadsfria, menar en av intervjupersonerna. Psykoterapi är vanligen mycket

kostsamt, vilket kan föranleda misstänksamhet hos klienten (motsvarande konfidenten men med den terminologin som vanligen används i psykoterapi) då de kan uppfatta att vårdgivaren träffas utifrån vinstintresse. Samtliga upplever att konfidenterna uppfattar präster och diakoner som förtroendeingivande eftersom yrkesrollerna medför samtal om existentiella frågor. De som jobbar ute i församlingar har erfarenhet av att nya församlingsmedlemmar kommer fram och ber om samtal efter en period, vilket tolkas som ett tecken på kyrkans representanter uppfattats som förtroendeingivande och att beslutet växt fram över tid.

...personkemin måste fungera för att våga berätta, ett uppbyggt förtroende. Att våga lägga över något man burit ja, kanske hela livet, en stor hemlighet man inte berättat för någon kräver enormt förtroende... (R.H)

...Hon var bara tolv år. Efter sex månaders kontakt berättade hon om övergreppen... (B.A)

...det finns ju ingen vinning för mig i detta, ingen ekonomisk vinning, annars får man ju betala för att få hjälp. Jag gör ju detta för att jag vill ditt bästa... (A.K)

...jag är ganska öppen med att jag själv har varit utsatt, så det kan vara en del i varför man kommer och pratar med mig... (A.K)

8.1.1 Tystnadsplikt

En del av förtroendet kommer ur tystnadsplikten. Här skiljer sig själavården som utförs av den som är vigd till sitt uppdrag inom kyrkan från den vård som erbjuds inom den traditionella sjukvården. Intervjupersonerna beskriver hur tystnadsplikten öppnar dörrar för trygga kontakter. För konfidenten är det i många fall viktigt att veta att det som sägs inte journalförs eller ventileras i någon arbetsgrupp. Övergreppet i sig är en sådan stor skändning av integriteten att behovet av att veta att det som sagts i förtroendet stannar mellan parterna är avgörande för att våga öppna sig. Genom detta är själavården en unik tillgång.

...tror att skälet till att någon söker samtal med en präst eller diakon efter övergrepp grundar sig mycket på den absoluta tystnadsplikten. Individen kan berätta om sina erfarenheter utan att en process drar igång, vilket det gör om man träffar en läkare eller myndighetsperson som har anmälningsplikt... (L.D)

8.2 Socialt stöd

En stor del av självvårdarnas uppdrag är att fungera stödjande och vara som medvandrare genom läkningen, men de fungerar även som lotsar. De förmedlar kontakter till andra resurser inom vårdkedjan, myndigheter, polis och kan introducera nya sociala arenor. Återkommande hos intervjupersonerna var vikten av att se konfidentens behov och att våga påtala om de uppfattade att det var bra att involvera annat stöd. När konfidenten är kvar i ett destruktivt liv kan samtalet fokuseras på mod, självvärde och att adressera ansvar för att komma till en punkt där konfidenten har kraft att lämna eller anmäla. En av självvårdarna belyser särskilt den ”hållande” funktionen. Självvårdaren finns kvar för konfidenten och fungerar som en trygg hamn. Syftet är inte att lösa problemen åt konfidenten utan att stötta konfidenten att ta sig an sina utmaningar. Längre fram i läkningsprocessen handlar det mer om att ta för sig av livet igen. Kyrkan kan erbjuda olika sociala sammanhang och aktiviteter. Dock belyste en av intervjupersonerna att om konfidenten varit illa i den församlingen som konfidenten befunnit sig i så var det bättre att uppmuntra till engagemang i andra kontexter. Det fanns en samsyn bland intervjudeltagarna att den sociala samvaron och det sociala stödet var av vikt för återhämtningsprocessen.

...när skammen liksom släpper vågar man ju ta del av livet igen.

. (A.K)

...etik är att veta sina gränser, hur mycket jag kan hjälpa eller om något mer behövs... (R.H)

...jag tror inte att självvårdare ska behandla trauma, då får man kanske hänvisa... (L.D)

...om någon befinner sig i en livssituation där det fortfarande förekommer övergrepp är ju målet att få individen att komma ur och anmäla... (L.D)

...självvård handlar om att ”hålla” personen så hon kan sätta ord på sin livsberättelse... (L.D)

8.3 Symbolen för det transcendent

Förtroendet grundar sig inte enbart i tystnadsplikten utan även i den symbol för det transcendent och meningsgivande som kyrkan representerar. Kyrkan är en symbol för trygghet även för dem som inte ser sig som aktivt troende. Kyrkorummet avgränsar och känns som en skyddad plats. Av intervjuerna framkom att miljön var av betydelse för samtalet och då i synnerhet att kyrkan visade mot något mer och större än bara själva byggnaden.

...prästkragen visar ju att jag står för något större och att jag är tillgänglig för samtal... (R.H)

...sammenhanget är också viktigt, kyrkan är en symbol för trygghet, ja ta mordet på den katolska prästen, han som blev mördad i Frankrike under en mässa i Guds hus. Det blev värre än ett vanligt mord för att det är en plats som ska vara fredad och trygg. Poliser ingriper inte gärna i kyrkor, flyktingar gömmer sig i kyrkor. Där blir man accepterad, kyrkan möter människor där de är... (L.D)

8.4 Att lyssna till livsberättelsen

Samtliga som intervjuades gav uttryck för att deras viktigaste funktion var det äkta lyssnandet, att fungera som mottagare av konfidentens berättelse. Alla människor behöver bli sedda och hörda. Att lyssna till konfidentens livsberättelse ger en bekräftelse på att konfidenten är viktig och att det som denne berättar tas på allvar. När konfidenten får sätta ord på sina upplevelser ger det en förlösande effekt menar en av självvårdarna. Men det går att förstå utifrån studien att behovet för konfidenten att få prata är enormt. Inte bara traumat utan om livet, hur det var innan och hur det skulle kunna te sig i framtiden. En funktion som lyssnandet fyller är att konfidenten erkänner inför sig själv vad som faktiskt hänt genom att få sätta ord på det. Vad som förstås utifrån undersökningen är överlevare kan tendera att förringa och förminska övergreppet. Skälen till det kan vara att skapa en hanterbarhet eller för att konfidenten inte känner sig viktig. Därför är det så viktigt att berätta eller åtminstone erkänna för sig själv i detalj vad som verkligen hänt, menar en av studiedeltagarna.

Det händer att överlevare berättar sin historia om och om igen som ett sätt att försöka komma tillrätta med det som hänt. En av självvårdarna berättade om en kvinna som hen träffat som bland annat börjat hålla föredrag om vad som hänt henne, fast hon återgav det

på ett utstuderat och ingående sätt. Självvårdaren menar att en återgivning av livsberättelsen offentligt, när den inte integrerats eller hanterats kan göra mer skada än nytta. Självvårdaren menar att genom att det blev en ”snaskig historia” så fortsatte övergreppet.

...att lyssna och faktiskt tro på henne och inte se henne som delskyldig... (R.H)

...att våga höra...att orka... (B.A)

...att bara komma hit och säga ”jag har blivit utnyttjad” är första steget... (A.K)

...ja just att berätta är själva nyckeln...jag sitter mest och lyssnar... (A.K)

8.5 Skam, skuld och rädsla

Genomgående teman är hur överlevare känt skam, skuld och rädsla, inte bara under övergreppen men i samtal och inför livet i stort. Dessa känslor förhindrar överlevarna från att leva fullvärdiga liv. När konfidenterna håller uppe en fasad för att dölja hur de verkligen känner, eller i rädsla för hur omgivningen ska reagera, drar de sig ofta undan. Det gör att flera av intervjupersonerna har träffat kvinnor som kommer och berättar om övergrepp som skett väldigt långt tillbaka i tiden och att de först nu vågar berätta. Kvinnorna kan även hysa rädsla för vad som ska hända vid en eventuell rättsprocess, vad som händer när alla vet och rädsla för repressalier. Män som utsatts av män bär en annan typ av skam påtalar en av intervjupersonerna. Detta menar hen efter att som man bli sexuellt skändad av en annan man påverkar bilden av hur en man ska vara, sin egen manlighet och även kan medföra tveksamheter inför den egna sexuella läggningen.

...rädslan är universal, rädslan att bli avslöjad, skulden kanske ...ja skammen jag tänker män, för det är ju oftast män som förgripit sig, där tror jag nog identitetstanken ”man är ju inte bög” kommer, skammen, jag tror du förstår hur jag tänker... (A.K)

...det (övergreppet) är en så stor hemlighet så antingen drar de (överlevarna) sig undan socialt eller så ger hemligheten ett ändrat beteende, ja det ger en inre eller yttre social förändring... (R.H)

...sexuella övergrepp skiljer sig från andra brott för det är ett så djupt så andligt övergrepp, något så intimt... (R.H)

...skulden och skammen är nog det tyngsta... (A.K)

I det enskilda samtalet kan det föreligga behov att utmana skadliga bilder av sig själv, eller självpåtagna roller som personen uppburit genom sin livshistoria eller roller som blivit resultat av övergreppet. Eftersom sexuella övergrepp är så förödande för självbilden är det lätt att överlevare tappar uppfattningen om vem de är, förstår jag utifrån mina intervjuer. Samtliga självvårdare är eniga om att det är av yttersta vikt att adressera skulden rätt. Självpåtagen skuld lämnar förövaren fri från ansvar och överlevaren får en snedvriden syn både på sig själv och på omvärlden. Det är viktigt att både tro på konfidentens berättelse men samtidigt ifrågasätta de bilder och föreställningar som konfidenten tillskrivit sig eller fått indoktrinerade. I intervjustudien delges att människor som har levt långa liv i övergreppsrelationer eller i familjer där det förekommit övergrepp har svårt att veta vad som är sunt. Här hjälper bland annat speglingen både i självvårdaren och evangeliet konfidenten att få en större självacceptans och självkärlek. Därför innefattas det i den självvårdande kontakten att ta hand om alla känslor som är knutna till trauma och identitet. Alltså ges även utrymme att ge uttryck för starka känslor. I självvårdsrummet måste det finnas plats för alla känslor, är intervjupersonerna eniga kring.

Att adressera skulden var ett igenkommande tema:

... hjälpa (konfidenten) att lägga ansvaret där det hör hemma och se att hen inte fastnar i någon känsla, man ska se och erkänna alla känslor men inte fastna i dem... (L.D)

...adressera skulden rätt, se vem i berättelsen som faktiskt är den skyldige... (R.H)

...skulden får inte internaliseras, då är det jättesvårt att komma tillrätta med....den måste projiceras ut på den som ska bära den... (B.A)

Självvårdarna beskrev vidden av att utmana påtagna roller och hjälpa konfidenten att uttrycka känslor och revidera självbilden:

...det är viktigt att problematisera om personen fastnar i någon roll... (R.H)

...att grotta ner sig i det du vet, har nog ingen vits heller, utan snarare hur går jag härifrån med ”detta har jag varit med om, hur kan jag läkas” så att man inte fastnar i identiteten ”jag var den som var utsatt”. Det får inte vara en hemlighet men inte heller en snaskig historia... (A.K)

... se sig själv som ren och värd att älska... (R.H)

...att förmå omvärdera mål och hopp... (L.D)

...att få skrika ut sin ilska mot någon som tål, eller få gråta... (L.D)

...det är annorlunda när skadan är orsakad av någon annan människa och inte naturkatastrof eller sjukdom, det blir känslor av misstro, sorg och hat... (L.D)

8.6 Självskadebeteende

Under intervjuerna framkommer det att samtliga självvårdare träffat överlevare som ägnat sig åt olika typer av självskadebeteende. Ibland är självskadebeteendet orsaken till att konfidenten söker samtal och övergreppen uppdagas först längre fram i den självvårdande kontakten.

Den vanligaste typen av självskadebeteende är enligt denna studie olika former av sexuella utsvävningar som överlevaren egentligen inte mår bra av. Förklaringen till detta kan enligt mina intervjupersoner vara att överlevaren tappar bort sin egen vilja, inte vet vad som är normalt eller skadligt, eller inte ser sig själv som värd att värna. Under studien beskrivs en tragisk händelse där en ung kvinna fått sin sexualitet skändad i tidig ålder, vilket föranledde att hon mer eller mindre omedvetet försatte sig i farliga situationer. Hon skadades upprepade gånger, bland annat av en mycket grov gängvåldtäkt. Det föranledde att hon inte längre brydde sig om vem som rörde vid henne och hon såg sig som någon som kunde brukas av andra. En del av att vara rädd om sig är att tillåta sig att njuta. Den förmågan kan förstöras av sexuellt våld vilket kan leda till sexuell avhållsamhet.

En självvårdare berättar att det är vanligt att missbrukares livsberättelse är kantad av övergrepp. Missbruket blir ett sätt att försöka döva den själsliga smärtan. Ett annat sätt som lidandet kan ta sig uttryck genom självskärning. En annan intervjuperson delade med sig av sin erfarenhet av självvård med en ung flicka. Hon hade försökt ta sitt liv vid ett tillfälle och skar sig även i armarna. Detta visade sig vara uttrycksformer för den skada som åsamkats henne av närstående som förgripit sig på henne sexuellt.

...sexlivet stänger ner eller tvärt om, ja det gamla ordet var promiskuös men nu säger man väl utåtagerande, tar inte hand om sig alls... (R.H)

...hon var så ung och det var inte bara incesten, sedan hamnade hon i situationer där hon blev utnyttjad igen...hon slutade äta och skar sig... (B.A)

...efter 20 år av utnyttjande vad är då normalt eller inte...jättevanligt bland missbrukare att det finns en historia av övergrepp som man självmedicinerar... vad är då normalt, jag har varit med om dem som stänger av helt och dem som bara öppnar upp helt och så långt som till och med prostitution... (A.K)

...vi pratade om känslor framförallt, för att komma till rätta med dem så att hon inte skulle skada sig.... (B.A)

8.7 Bibelberättelserna

Det framgick med tydlighet att det inte fanns någon direkt fast rutin för om och hur bibliska narrativ används i själavårdsamtalen eller någon konsensus på vilka berättelser eller bilder som används för läkning.

Liknelser och bibliska personers narrativ gör att det svåra inte behöver skildras som en personlig upplevelse och ger konfidenten en möjlighet att förstå att denne inte är ensam. En av styrkorna som berättelserna uppbär är förmågan att avpersonifiera en händelse eller ett trauma. För somliga är det gynnsamt att kunna identifiera sig med bibelgestalter

En av de intervjuade läste alltid söndagens text för sin konfident, då denne fann en trygghet i rutinen. En annan själavårdare nämnde berättelsen om kvinnan med blödningar som finns med i Matteus, Markus och Johannes, i vilken Jesus botar en kvinna som lidit av blödningar i 12 år. Evangeliet är rikt på berättelser om när Jesus upprättar folk fortsätter hen. En av själavårdarna kände inte att hen hade något särskilt ställe att referera till, utan snarast lade emfas på att människan var älskad hur hon än är och vad än hon genomgått. Bilden av Jesus kravlösa kärlek för de svaga och förorättade var det som själavårdarna lade tonvikt vid. En av intervjupersonerna poängterade att i den akuta fasen av läkningsprocessen är det inte aktuellt att involvera bibeltexter på grund av att chocken gör att konfidenten inte är mottaglig. Kyrkan kan skapa utrymme för att tala om allt genom att lyfta även svåra ämnen i predikningar och under konfirmationsundervisning,

menade en av självvårdarna På så vis möjliggörs samtal och då framträder fler människors berättelser, fortsatte hen.

Fyra distinkta underkategorier som växte fram under intervjuerna var Guds närvarande kärlek och upprättandet av människan:

...bilden av en närvarande kärlek, ja berättelsen om kvinnan med blödningar som försköts men Jesus upprättade henne... och att försöka förmedla att i Guds perspektiv är man alltid upprättad och Gud ser alltid sanningen, jag tänker att sanningen ska göra dig fri... (L.D)

...jag har nog inte heller något särskilt ställe som jag skulle kunna referera till...jag tänker nog mest på att man är älskad ändå hur man än är och varit med om... (A.K)

...Gud är närvarande i det mörkaste mörker, men jag använder nog bilder mer... Men hela Evangeliet är fullt av berättelser av där Jesus upprättar människor... (L.D)

De andra två var avpersonifiering och identifikation:

...att få berätta sin egen berättelse och spegla i Guds ljus... (L.D)

...genom bibliska personer så avpersonifierades handlingarna på något sätt... (B.A)

...liknelserna, att andra känner som du...du är inte ensam... (B.A)

8.7.1 De andra berättelserna

Det stora narrativet, Bibeln, står enligt undersökningen sällan i fokus utan snarare de mänskliga narrativen. Intervjupersonerna inte bara lyssnar till konfidentens historia, utan speglar den och letar efter positiva sammanhang som skapar mening och som formar en sund självbild trots det inträffade. Ibland använder intervjupersonerna sin egen historia, sin egen erfarenhet av livet eller andras exempel som narrativ att spegla konfidentens upplevelse i.

En av intervjupersonerna var väldigt öppen med att denne själv var överlevare av sexuella övergrepp. Det var ett av skälen till att människor sökte upp hen för samtal trodde

hen. Den själavårdaren visade som levande exempel att det var möjligt att gå vidare i livet. Hen menade att den som bar egna erfarenheter lättare kunde hjälpa.

Studiedeltagare framhåller vidden av att vara personlig men inte privat. Hur mycket de delger av sig själva beror på både situationen och vad det rör. Livserfarenhet och en förståelse för lidande är tillgångar som själavårdarna använder sig av.

...det är viktigt med livserfarenhet, präster borde ha fem års livserfarenhet av andra vanliga yrken innan de får bli präster för att ha en erfarenhet av den riktiga världen och livet... (R.H)

...medmänniska, medmänsklighet...jag tror mycket på att det är den som har upplevt prövningar som kan hjälpa... jag tror att den som har egen erfarenhet kan visa att det går att gå vidare... (A.K)

Konfidentens egen berättelse används i samtalet. För att skapa hopp och mening kan själavårdaren be konfidenten tänka på en plats i nuet eller historiskt som är eller var välfungerande. Att vårda det som är bra kan främja framtidsmod.

...Fokusera på det fungerande i livet och livsberättelsen... (L.D)

...hitta en plats i historien som kan ge livsglädje i det mörka... (B.A)

8.8 Försoning

Mest återkommande var ordet försoning. Försoningen är möjlig när händelsen är erkänd och upprättad. Erkännandet sker genom det aktiva och respektfulla lyssnandet och genom att bekräfta konfidentens erfarenhet som äkta. För att kunna försonas måste känslor som skuld, skam och vrede vara adresserade. Så länge dessa känslor fortfarande har ett grepp om konfidenten är hen inte redo att försonas. Blir konfidenten kvar i destruktiva känslor gör det att övergreppet fortfarande äger kraft över dennes liv. I många fall är det den inre upprättelsen av egenvärdet som är viktigast och som i sin tur möjliggör en försoning med sin livsberättelse. Efter det kan en ny riktning i livet etableras. Upprättelsen kan te sig på olika sätt - exempelvis genom en rättslig process eller en känsla av upprättelse av Gud eller av omgivningen. Det finns även tillfällen då präster och diakoner har ordnat försoningsmöten mellan förövare och överlevare. Försoningen har två aspekter – försoningen med sig själv och försoningen med förövaren. Studien belyser att det som är primärt är att konfidenten kan försonas med sig själv och sin livsberättelse.

...till syvende och sist är det förlåtelsen som är... förlösande, eller ja det är kanske ett lite väl starkt ord, men ändå. Att förlåta sig själv är nog väldigt viktigt när man burit den här tyngden på sig själv så länge. Man får börja med att förlåta sig själv, men i förlängningen att man någonstans förlåter förövaren också. För så länge man är kvar i bitterhet och harm är man kvar i dennes grepp... (A.K)

...försoning är A och O, försonas med sig själv. För någonstans tänker jag att övergreppet fortsätter (inom personen) annars... (R.H)

...det här greppet som förövaren har om en är kvar, hat eller vad det nu än är påverkar den egna friheten, att förlåta sig själv för att man inte kunnat göra något annat. Hur förlåter man en föröware, genom medmänsklighet även på det hållet, vad den har gått igenom, vad den har burit som gör att den är så här... (A.K)

...försonas med det som hänt, så här blev mitt liv... (L.D)

8.9 Gud

Temat Gud kom av naturliga skäl upp. Intervjupersonerna har en trinitarisk förståelse av Gud som de tar med sig in i mötet med konfidenten. Inför Gud får allting plats och Gud är närvarande i samtalet, även om tron inte är det primära samtalsämnet. De som deltagit i studien menar att syftet med den själavård som bedrivs med överlevare inte har till syfte att frälsa utan lindra lidande. Många som vänder sig till själavård säger sig inte ha någon uttalad tro. Men som en av intervjupersonerna säger, hur mäter man tro? Somliga tror att de måste gå i kyrkan för att få kalla sig troende inför präster eller diakoner, menar hen. Många är sökande, framförallt efter någon eller något att lita på fortsätter hen. Tro är en dynamisk process som påverkas av bland annat livshändelser. När ett trauma tillstöter kan uppfattningen om Gud påverkas negativt. Övergrepp förstör tillit och självkärlek, vilket gör att det är svårt att hysa kärlek och tillit för andra, vilket även innefattar Gud. Dock kan även denna uppfattning revideras i takt med läkningsprocessen. Det är inget som några av de tillfrågade i studien lägger någon större vikt vid utan ser det som en eventuell positiv biverkning.

...det (övergreppet) orsakar en sådan tillitsskada och då påverkas ju även tilliten till Gud... (B.A)

...även om personen inte är troende, så har jag ju alltid min öppenhet

till Gud med mig in i samtalet... (L.D)

...kan man inte älska sig själv så kan man inte älska andra och då blir ju Gud bara något abstrakt...läks självbilden läks Gudsrelationen ofta också... (R.H)

...mitt mål är ju inte att göra dem (överlevarna) kristna men det är ju en positiv bieffekt som kan komma till... (R.H)

9. Resultatanalys och diskussion

9.1 Stöd för Ganzevoorts tankebanor

Med coping avses de processer av tolkning, förklaring och hantering som uppstår när en individ drabbas av kris. Av Ganzevoort framgår att det sker en växelverkan mellan religion, identitet, coping och kontext och arenan för var dessa utspelas är inom relationer. Dessa processer är länken mellan olika narrativ. Leslies uppfattning om att krisinterventionen ska utgå från en medling mellan den yttre kris som orsakats av övergreppet och den inre kris som sker i överlevarens inre, och syftar till livscykeln och den egna livshistorien, stödjer den teorin (Leslie, 2002, s. 81). Frechette hävdar att trauman kan rubba mellanmänskliga relationer och förstöra samhörigheten. (Frechette, 2015, s. 22). Om en kris infogas i en religiös ram, som exempelvis de religiösa berättelserna kan utgöra, kan en religiös coping aktiveras. Ganzevoort menar att narrativ eftersträvar meningsfullhet och går att omformulera. För att förstå och tolka händelser behövs någon form av tolkningsverktyg och enligt Husinger utgör Evangeliet ett tolkningsverktyg som är unikt och som inte kan erbjudas i någon form av terapi (Husinger, 2011, s. 20) .

Utifrån det underlag som framkommit av intervjuerna som utförts under denna uppsats, belyses just den växelverkan som pågår mellan ovan nämnda processer. Konfidenten uppsöker en samtalspartner som, utöver den sociala funktion denne uppbär, även representerar det transcendent. Självvårdaren får ta del av konfidentens livsnarrativ och traumanarrativ. Genom att som Ganzevoort uttrycker det vara ”berättare” och ”huvudrollsinnehavare” får konfidenten förmedla sina erfarenheter till självvårdaren som utgör ”primärpublik”. Självvårdaren lyssnar, stöttar och vid behov utmanar skadliga roller och beteenden för att kunna inordna övergreppet i konfidentens liv. Att få lov att verbalisera sin historia och få sitt värde bekräftat verkar identitetsstödjande och skapar en plattform för läkning. Genom att utmana skadliga bilder och tolkningar kan konfidentens förhållningssätt både till sig själv, traumat och andra komma att förändras. Skam och skuld tenderar att hämma överlevarens sociala interaktion med omvärlden.

Genom att i samtal placera skulden och adressera skammen möjliggörs nya sociala arenor och en ny kontext för konfidenten. Ingen av de intervjuade lyfter konfidentens trosuppfattning i samtalen såvida konfidenten inte själv öppnar för det. Intervjustudien visar att de självvårdande samtalen med överlevare initialt karakteriseras av tvivel till den egna kapaciteten, omvärlden och Gud, men i takt med att självbilden läks ökar tryggheten i mellanmänniska interaktioner och kan i vissa fall föranleda en Gudstro. Enligt Ganzevoort är det just den narrativa berättelsens syfte att maximera signifikans och mening genom att forma, bygga eller avsluta relationer (Ganzevoort, 1998b, s. 3).

9.2 Livsberättelsen

Ganzevoort menar att trauman inte sker i ett narrativt vakuum. Med det menas att det finns ett liv både före och efter (Ganzevoort, 1998b, s. 10). Att få sätta ord på traumat och få hjälp att få det inträffade infogat i ett redan befintligt narrativ kan skapa en hanterbarhet och en mening. Det inträffade behöver alltså omvärderas så att livet inte raderas. Detta görs genom att uppnå en punkt där livshistorien kan bevaras trots det inträffade, eller förändras och omtolkas så att något positivt kan komma ur händelsen. Vad som framgår av min undersökning är att självvårdarna försöker finna det som är fungerande i konfidentens liv och även hjälpa denne se sina historiska händelser som kan ge livsglädje. Vidare fungerade en av dem som levande exempel på att det är möjligt att gå vidare. Den självvårdaren var öppen med att hen själv blivit utnyttjad och använde sitt narrativ för att erbjuda konfidenten hopp. En själasörjare belyste vidden av att ha livserfarenhet som självvårdare. Det erbjuder möjligheten att förstå och tolka narrativ och erfarenheter utifrån ett bredare perspektiv.

Ganzevoort menar att överlevaren berättar sitt narrativ och är därigenom både författare och huvudperson. Individer som förekommer i berättelsen är aktörer och berättelsen förtäljs för en publik. Självvårdaren utgör i självvårdsmötet primärpublik och Gud och/eller signifikanta utgör sekundärpublik (Ganzevoort, 1998b, s. 3). Självvårdaren innehar alltså en position där denne kan bedöma och spegla det som sägs. Samtliga intervjupersoner menar att fungera som mottagare av konfidentens berättelse var deras viktigaste funktion. De fungerar hållande under själva läkningsprocessen och är icke-dömande. Enligt Frechette är det allmängiltigt behov för överlevare att skapa ett traumanarrativ för att förstå både händelsen likväl som sin och andras roller i det inträffade (Frechette, 2015, s. 27).

Lyon lyfter vikten att ge utrymme för klagorop (Lyon, 2010). Det behövs en teologi som tillåter starka känslor och en självvårdare som orkar höra smärtsamma erfarenheter.

Husinger delar den uppfattningen. I undersökningen påpekar en av intervjupersonerna hur viktigt det är att kunna stanna kvar i situationen och våga höra hela historien. Husinger menar att hopp och tillit kan återskapas genom att inom tydliga ramar tillåta överlevaren att ge uttryck för sin ilska och sorg (Husinger, 2011, s. 22). Överlevare måste få skrika ut sin ilska mot någon som tål, berättade en annan av intervjupersonerna. Utifrån Frechetts forskning om de gammaltestamentliga texterna som potentiellt skadliga, går att förstå att de istället kan användas som uttryck för legitim klagan och ilska (Frechette, 2015, s. 33). Gud kan ta emot starka känslouttryck utan att vända överlevaren ryggen. Rättmätig ilska är ett av ropen som Gud givit oss för att uttrycka fördömande mot övergrepp, en vägran att normalisera ondska (Leslie, 2002, s. 29).

9.3 Identitet

Av Lyons forskning förstår vi att sexualbrott är en typ av brott som skadar identitetsupplevelsen, vilket kan föranleda att förmågan att relatera till andra och sig själv går om intet (Lyon, 2010). Den personliga identiteten skapas och formas av relationer vilket gör att självbilden går att rekonstruera genom goda interaktioner enligt Ganzevoort. Lyon hänvisar till en sådan relationsläkande kontext som en ”förstärkt miljö” och menar att den praktiska teologin lämpar sig särskilt då den adresserar godhet och ondska (Lyon, 2010, s. 238). Utmaningen i att återskapa identitet är bland annat att utmana de egenskaper som överlevaren tillskrivit sig själv. Husinger beskriver att överlevare tenderar att repetitivt berätta sitt narrativ på ett sätt som inte alla gånger är fruktbart (Husinger, 2011, s. 16). För att komma tillrätta med negativa roller behöver dessa utmanas med frågor såsom vad syftet med berättelsen är. Känslor av att till exempel vara offer eller önska hämnd behöver adresseras för att kunna ändra karaktär och skapa en ny självuppfattning. Internaliseras en negativ tolkning av händelseförloppet och den egna rollen, påverkas inte bara överlevaren utan även kommande generationer (Frechette, 2015, s. 25). De intervjuade självvårdarna påtalade vikten av att hjälpa överlevare att projicera ut skulden där den hör hemma, eftersom internaliserad skuld är svår att komma tillrätta med. Skamkänslor är direkt kopplade till identitetsuppfattningen enligt Anstorp et al (Anstorp, 2003, s. 101). Skam är en konsekvens av att få sitt egenvärde förstört. Den kontrollförlust som ett övergrepp medför hotar jaget och identiteten till den grad att överlevare tenderar att skuldbelägga sig själva menar Leslie (Leslie, 2002, s. 26). I intervjustudien framgår att överlevare som förlorar känslan av egen identitet och egenvärde riskerar att hamna i någon form av självskadebeteende.

Fördelen med den narrativa berättelsen är att den bland annat erbjuder åhöraren att ge sin acceptans till det som förtäljs och det stärker den sociala identiteten enligt Ganzevoort. Övergreppet i sig är en så stor hemlighet att bära att överlevare tenderar att ändra beteende eller dra sig undan socialt, berättar en av undersökningsdeltagarna. Att som barn utsätts för sexuella övergrepp av närstående kan ge en missuppfattning om vad kärlek är enligt Lyon (Lyon, 2010, s. 234). Hon menar att sexuellt våld förstör själsförnödenheterna som är kopplade till förmågan att bygga en personlig identitet och kunna fungera i relationer. Av intervjustudien förstås att skador som åsamkats av andra människor skapar känslor av misstro till omvärlden. Sexuella övergrepp skiljer sig från andra brott för att det är ett så andligt och intimt övergrepp menar en av intervjupersonerna, vilket styrker Leslies påstående om att våldtäkt är ett själsligt övergrepp (Leslie, 2002, s. 31).

Studien belyser hur bibelberättelserna och själavården ger möjlighet till identifikation, kanske igenkännande och en känsla av att gå från isolering och ensamhet till att istället höra till och kunna identifiera sig med andra. Samtidigt innebär själavårdsmötet en möjlighet till att se sig själv utifrån och som något mer än ett offer. Det ger alltså dubbla förutsättningar för att finna en ny och stark identitet.

9.4 Gud

Långt ifrån alla som söker en präst eller diakon för samtal ser sig själva som troende. Som framgick ovan finns det andra skäl till varför en kyrkans representant kan komma att bli samtalspartner. Det gör att själsörjarna är restriktiva med att involvera Gud och bibeln i det inledande skedet, om det inte direkt efterfrågas. Även om Gud inte alltid omnämndes i själavården, ansåg samtliga att Gud ständigt är närvarade i samtalen. Oavsett om konfidenten var troende eller inte, uppfattar de själsörjare som intervjuats, att överlevare initialt har haft svårt att känna tillit till Gud. Däremot framkom att en omdaning av både självuppfattning och uppfattning av Gud kom till stånd i flera av fallen. Den personliga läkningen möjliggjorde en positiv inställning till Gud. Extrema händelser förmår människan att öppna upp för nya möjligheter, vilket gör att ett positivt copingresultat kan påverka individen till ett religiöst ställningstagande. Jesus själv bevisade att det inte föreligger något motsatsförhållande mellan att ha blivit skändad och att vara helig, och Lyon menar att det är kyrkans uppdrag att föra den kunskapen vidare (Lyon, 2010, s. 245).

9.5 Hur berättelserna från Bibeln används i den själavårdande kontakten

Det som framkom av dem som intervjuats för denna uppsats var att de inte har någon speciell text som de finner särskilt fördelaktig att använda i själavårdskontakten med överlevare. Inte heller framkom det någon farhåga kring att vissa specifika texter skulle kunna vara kontraproduktiva. Det som går att utläsa ur samtalen är att det råder konsensus kring att bilden av Jesus som förbehållslös kärlek och upprättelse potentiellt kan vara läkande. Enligt det som denna begränsade studie visar används bibeltexter vanligen inte inom själavården med överlevare, såvida konfidenten inte själv specifikt ber om det eller om själavårdaren ser direkt fog för det.

Således påvisar undersökningen att det finns en berättelserikedom som används när själavårdarna bedömer att det är påkallat. Vilken eller vilka berättelser som används råder det ingen samsyn kring, utan valet görs utifrån konfidentens behov och utifrån själavårdarens bedömning och kunnande. Själavårdare som arbetar med denna typ av problematik kan alltså förkovra sig inom vilka bibeltexter som kan vara potentiellt mer användbara.

9.6 Kulturella skillnader mellan USA och Sverige

Vad som framgick med tydlighet av de olika intervjuerna var att det inte föreligger någon övergripande likriktning på om och hur Bibeln används i själavårdande kontakter. Detta har sannolikt sin förklaring i att olika själavårdare utför uppdraget olika och arbetar mer med konfidenten i fokus snarare än religionen. Det är en stor kulturell skillnad mellan Sverige och USA, varifrån stora delar av den utvalda litteraturen är hämtad. 2016 tappade den Svenska Kyrkan rekordmånga medlemmar (svd.se, 2017). Det institutionaliserade religionsutövandet är i avtagande. USA har en mer aktivt kristen kultur som influerar vardagslivet i högre grad, vilket är en av förklaringarna till att Bibeln och dess berättelser är mer bekanta och faller sig mer naturliga som referenspunkter för amerikaner än svenskar (Sergei, u.d.).

9.7 Metodologisk reflektion

Det centrala i kvalitativ metod är att studera hur ett visst fenomen eller företeelse är beskaffad inom det urval som undersökningen rör (Holme, 1991, s. 77). För just denna uppsats lämpar sig metoden då avsikten var att få en förståelse för om och hur själavårdare använder bibliska berättelser i arbete med överlevare av sexualbrott. Syftet var inte att kvantifiera ett resultat, utan få en förståelse för fenomenet. På grund av undersökningens

begränsning är det svårt att säga att det alltid förhåller sig på det sätt som denna undersökningen påvisar, men det är inte heller avsikten. Personer som genom sin vigning och sin yrkesutövning föreföll intressanta för undersökningen kontaktades telefonledes. Om personen var intresserad av att delta fick denne ett mail innehållande syftet med undersökningen, frivillighet samt konfidentialitet, för att sedan kunna överväga om intresset kvarstod till att genomföra intervjun. Genom att samtliga intervjuer utom en genomfördes genom personliga möten efterlevs kravet på närhet till undersökningsenheterna. Undersökningens styrka är den närhet till intervjupersonerna som den kvalitativa metoden erbjuder, samt den möjlighet till direkt återkoppling som ges för att få en så korrekt återgivning som möjligt. Vid minsta tvekan om vad som syftades till, eller om något föreföll oklart, bad jag om förtydligande. Målet var att få en djupare förståelse av intervjupersonernas verklighet. Hermeneutiskt förhållningssätt förefaller mest lämpligt för att ha den öppenhet och inlevelse som krävs för en korrekt resultatförmedling. Då jag besitter en viss förförståelse var jag noga med att inte ställa ledande följdfrågor eller väga in egna tankar i processen. Vid resultatrapporteringen användes direkta citat för att belysa intervjupersonernas egna ordval. Detta medför att validiteten i undersökningen säkerställs efter bästa förmåga.

10. Sammanfattning

Det är inte självårdares uppdrag att behandla psykiska störningar och en av självårdarna som deltagit i undersökningen menade att självårderna inte ska behandla trauma. Det ligger viss sanning i det då det är den specifika självårdarens kompetens som avgör vad denne känner sig bekväm att möta. Dock är det inom självårdens ram att möta existentiella kriser, liv, död och allt där emellan som inte faller under psykisk störning. Av Husinger förstår vi att självårderna är synnerligen lämpad för att möta frågor om ondska och godhet. Vidare väljer många att vända sig till kyrkan i stunder av kris. Detta då präster och diakoner lyder under tystnadsplikt och uppfattas besitta egenskaper som lämpar sig för dylika samtal, samt utgör en symbol för det transcendentia. Självårdaren är inte ämnad att vara terapeut, utan snarare en medvandrare, medlare och tolk som kan bibringa den trygghet och förståelse som behövs för att orka vidare. När de intervjuade självårdarna använt sig av bibelberättelser är det primärt nytestamentliga texter. Fokus ligger på upprättelse och villkorslös kärlek. Självårdarna väljer texter utifrån överlevarens behov, det vill säga situationsanpassat, samt utifrån sin egen erfarenhet och kompetens.

Bibelberättelserna kan utifrån vad som framkommit under intervjuundersökningen fungera läkande på flera sätt, till exempel:

- Bibelläsning kan skapa en rutin och struktur
- Bibelberättelserna erbjuder identifikation med andra som lidit och upprättats
- De påvisar en villkorslös kärlek
- De visar att konfidenten inte är ensam utan Guds ständiga närvaro
- De erbjuder en avpersonifiering av trauma, det går att tala om det svåra genom berättelser
- De tillhandahåller en möjlighet till att få utlopp för starka känslor

Överlevarens narrativa berättelse är utgångspunkten för självasjälavårdssamtalet. Utan förtroendet att våga delge sin historia kommer inte ett gott möte till stånd. Utöver ett uppbyggt personligt förtroende, utgör präster och diakoners tystnadsplikt en aspekt som bidrar till att överlevare väljer dessa som samtalspartners. Att få lov att berätta sin historia och att den tas på allvar är en viktig del av läkningsprocessen. Läkande faktorer som det narrativa själavårdande samtalet kan medföra är:

- Det som Ganzevoort beskriver som ”ökad narrativ kompetens” hos överlevaren, en kapacitet att sätt ord på sina erfarenheter.
- Möjlighet att skapa signifikans och meningsfullhet trots det inträffade.
- Att infoga traumat i ett befintligt narrativ.
- Att den erbjuder bekräftelse på, och utrymme för, känslor och upplevelser.
- Att den ger en möjlighet att konfrontera och utmana negativa roller och beteenden.
- Att den fungerar identitetsstärkande.
- Att den kan erbjuda försoning med sig själv, sin historia och eventuellt med förövaren.

10.1 Framtida forskning

Det vore intressant att göra en studie med en mer öppen frågeställning om vilka arbetsmetoder som präster/diakoner tillämpar vid samtal med traumaöverlevare. En aspekt som då bör inkluderas är själavårdarens egen kompetens och eventuell vidareutbildning. Kunskapen varierar enormt från enstaka obligatoriska själavårdskurser till fördjupade studier inom till exempel praktisk teologi eller psykoterapi. Den här studien avgränsar sig till att inkludera vigda inom Svenska Kyrkan. En jämförande studie med andra kristna trossamfund skulle eventuellt kunna tillföra andra aspekter på ämnet.

Vidare vore det intressant med en jämförande studie mellan Aaron Antonovskys teori om *salutogenes* och R.Ruard Ganzevoorts *religious coping del ett och två* då de delar mark i aspekter om meningsfullhet och hanterbarhet samt olika friskfaktorer som fungerar som motvikt vid eventuella trauma.

10.2 Avslutande reflektioner

Då det inte syns några tendenser på att antalet sexualbrott skulle minska, är kunskapen om hur överlevare kan gå vidare så enormt viktig. Det den här uppsatsen tillför är en bredare och mer fördjupad kunskap om alla faktorer som är involverade i copingen och styrkan i den narrativa berättelsen. Avsikten är att belysa hur viktigt det är med en kompetent själavård, då många väljer att söka sig till kyrkan framför sjukvården. Vidare visar den på skillnader mellan svensk och amerikansk själavård. Den amerikanska indelningen av pastoral care och pastoral counselling skapar utrymme för anpassad och fördjupad själavård. Det förefaller som att själavårdens olika tillämpningsområden är mer utforskat i USA än i Sverige. När jag frågade en av mina intervjupersoner om det var något särskilt hen ville att jag tog med mig från vårt samtal sa hen *vikten av etik*. Etik är enligt mig att veta var ansvaret börjar och slutar, att veta att kompetensen att utföra uppdraget finns och framförallt en villighet att se hela sanningen.

Citerade verk

- (den 16 januari 2017). Hämtat från bra.se: <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- Hämtat den 4 de april 2017
- (den 11 januari 2017). Hämtat från svd.se: <https://www.svd.se/rekordtapp-for-svenska-kyrkan>
- Hämtat den 29 de maj
- Allender, Dr. Dan. (1993). *Kränkta som barn, sårad för livet?* Falun: ScandBook.
- Alvehus, Johan. (2013). *Att skriva uppsats med kvalitativ metod, en handbok*. Stockholm: Liber.
- Anstorp, Trine, Hovland, Indebro; Beate, Torp, Elisabeth. (2003). *Fra skam til verdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cullberg, Johan. (2003a). *Dynamisk Psykiatri*. Stockholm: Natur och kultur.
- Cullberg, Johan. (2003b). *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och kultur.
- Frechette, Christopher. G. (2015). The Old Testament as Controlled Substance: How Insights from Trauma Studies Reveal Healing Capacities in Potentially Harmful texts. *A Journal of Bible and Theology vol 69 (1)*, ss. 20-34.
- Ganzevoort, Ruard. R. (1998a). Religious Coping Reconsidered. *Journal of Psychology and Theology*, ss. 260-275.
- Ganzevoort, Ruard. R. (1998b). Religious coping reconsidered Part two: a narrative reformulation. *Journal of Psychology and Theology*, ss. 276-286.
- Holme, Idar Magne, Solvang, Bernt Krohn. (1991). *Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Husinger, Deborah. van Deusen. (2011). Bearing the unbearable: Trauma, gospel and pastoral care. *Theology Today 68 (1)*, ss. 8-25.
- Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Annika. (2013). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Leslie, Kirsten. J. (2002). *When violence is no stranger*. Bell & Howell information and Learning Company.
- Lyon, Emily. (2010). The Spiritual Implications of Interpersonal Abuse; Speaking of the Soul. *Pastoral Psychology*, 233-247.
- Lundmark, Mikael. (2017). *Religiositet och coping, Religionspsykologiska studier av kristna med cancer*. Hämtat från <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1096628/FULLTEXT01.pdf>
- Hämtat den 26 e juni 2017
- Okkenhaug, Berit. (2004). *Själavård*. Örebro: Libris.
- Sandberg, Agneta. (2006). *Sårade hjältar, själavård för män som utnyttjats sexuellt som pojkar*. Riga: Preses Nams.
- Sergei, Veli. (u.d.). *brobyggarna.org*. Hämtat från <http://www.brobyggarna.org/667.religion.i.USA.html>
- svenskakyrkan.se*. (den 22 juni 2016). Hämtat från <https://www.svenskakyrkan.se/trosbekannelsen--en-sammanfattning-av-kyrkans-tro>
- Hämtat den 29 de maj 2017
- Wikström, Owe. (1990). *Den outgrundliga människan*. Borås: Natur och kultur.